

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: Економіка

Науковий журнал
Виходить 12 разів на рік
Серія заснована у липні 2006 р.

Том 22. Випуск 5(58). 2017

Одеса
2017

10. Смаглюк А.А. Галузева та технологічна структури економіки України / А.А. Смаглюк // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 2. – С. 177–183.
11. У топ-10 експортованих товарів у 2015 році найбільш високотехнологічна продукція – кабель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fru.ua/ua/media-center/blogs/salivon/u-top-10-eksportovanykh-tovariv-u-2015-rotsi-naibilsh-vysokotekhnologichna-produktsiia-kabel>.
12. Федорова Ю.В. Перспективи інноваційного розвитку України: технологічні уклади / Ю.В. Федорова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 1. – С. 123–126.
13. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення) / наук. керівник проекту акад. НАН України М.З. Згуровський. – Київ : НТУУ «КПІ», 2015. – 36 с.

Белоскурский Р. Р.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОТРАСЛЕВАЯ СТРУКТУРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: АНАЛИЗ В КОНТЕКСТЕ ВЛИЯНИЯ НА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Резюме

В статье проанализирована отраслевая структура экономики Украины по показателю выпуска товаров и услуг, по критериям технологичности, занятости, внешнеэкономической деятельности. Обоснована проблемность низкой инновационной активности субъектов хозяйствования как деструктива эколого-экономического развития и качественных структурных изменений. Определены приоритеты структурных изменений экономики Украины в контексте эколого-экономического развития и становления экологической экономики.

Ключевые слова: отраслевая структура, вид экономической деятельности, структурные изменения, эколого-экономическое развитие, экологическая экономика.

Biloskursky R. R.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

SECTORAL STRUCTURE OF THE UKRAINIAN ECONOMY: ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE IMPACT ON ECOLOGICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The sectoral structure of the Ukrainian economy in terms of output of goods and services, criteria of technological capacity, employment, and foreign trade activity is analysed. The problem of low innovation activity of economic entities as a destructive of ecological and economic development and qualitative structural changes is justified. The priorities of structural changes of the Ukrainian economy in the context of ecological and economic development and formation of environmental economics are determined.

Keywords: sectoral structure, type of economic activity, structural changes, ecological and economic development, environmental economics.

УДК 330.341:338.439(477)

Болдирева Л. М.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ТИПІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА

Розглянуто агропродовольчий сектор, який інтегрує в собі виробництво продукції сільського господарства і продовольства та його доведення до споживачів. Розвиток цього сектора національної економіки може відбуватися як еволюційним шляхом, так і революційним, які змінюють один одного. Встановлено, що темпи економічного розвитку агропродовольчого сектора прямо пропорційні приросту ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції та обернено пропорційні приросту землемісткості виробництва зазначеної продукції. Обґрунтовано напрями (темпи) економічного розвитку зазначеного сектору економіки: ресурсорієнтований, землевитратний, ресурснедостатній, землеощадний. Охарактеризовано окремі типи розвитку агропродовольчого сектора через співвідношення індексу зміни обсягів споживання ресурсів, індексу зміни обсягів аграрного землекористування, індексу зміни обсягів виробленої агропродовольчої продукції.

Ключові слова: агропродовольчий сектор економіки, економічний розвиток, типи розвитку.

Постановка проблеми. Агропродовольчий сектор економіки інтегрує в собі виробництво продукції сільського господарства і продовольства та його доведення до споживачів. Як система цей комплекс галузей зазнає постійного впливу макроекономічних змін мегасередовища господарювання, які визначають вектор і динаміку розвитку. Обмеженість

ресурсів для розвитку (енергетичних, просторових, людських, технічних та ін.) зумовлює необхідність пошуку ресурсоощадного варіанту функціонування агропродовольчого сектора, обґрунтування підходів до оцінки типів його економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі наводиться декілька кон-

цептуальних підходів до розуміння категорії «економічний розвиток».

По-перше, ототожнення економічного розвитку з економічним зростанням. За Шумпетером економічне зростання – це кількісні зміни: збільшення виробництва та споживання одних й тих же товарів і послуг із часом [1]. Для агропродовольчого сектору економіки зростання, судячи із зазначених підходів, це означає передусім кількісне нарощування виробництва сільськогосподарської сировини і продовольства та його реалізації на застарілій техніко-технологічній базі (що характерно нині для частини вітчизняних підприємств сільського господарства, харчової промисловості, торгівлі).

По-друге, розгляд економічного розвитку як інноваційного. На переконання Й. Шумпетера [1], економічний розвиток – це передусім поява чогось нового, невідомого раніше, інакше кажучи, інновації. У контексті зазначеного підходу економічний розвиток, як стверджує С. Мочерний, означає «незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва» [2, с. 283]. Для агропродовольчого сектору економіки виходячи із зазначених підходів економічний розвиток означає виробництво нових видів продовольства або ж використання для виробництва продовольства нових технологій (наприклад, біотехнології), відповідних технічних засобів.

Розглядаючи методологічні аспекти економічного розвитку, А.В. Петров і Х. Шрадер [3] виділяють три фундаментальні концепції історії господарства й суспільства: еволюціонізм та неоеволюціонізм; концепцію історичного матеріалізму; концепцію історичних циклів.

Такі дослідники, як В.О. Василенко [4, с. 28] та Р.А. Фатхутдінов [5] розрізняють дві форми розвитку: еволюційну (поступові, кількісні та якісні зміни) та революційну (стрибокподібний перехід від одного стану до іншого).

З погляду управління (менеджменту) агропродовольчий комплекс можна, на нашу думку, розглядати як організацію – сукупність формувань, зорієнтованих на виробництво та реалізацію агропродовольчої продукції. Такий підхід дає змогу здійснювати оцінку розвитку, організаційне проектування, визначити життєвий цикл і його вплив на стратегію розвитку [6].

Як уважає В.І. Перебийніс [7, с. 51], темпи економічного зростання визначаються відношенням приросту питомих витрат енергії на виробництво продукції до приросту трудомісткості виробництва продукції.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри тривалу увагу науковців до проблеми економічного розвитку залишаються недостатньо вивченими питання темпів розвитку агропродовольчого сектора, обґрунтування напрямів (типів) розвитку, підходів до оцінки таких типів.

Мета статті полягає в аналізі розвитку агропродовольчого сектора національної економіки, обґрунтуванні типів економічного розвитку та інструментарію оцінки типів розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток агропродовольчого сектору економіки, на нашу думку, може відбуватися як еволюційним шляхом, так і революційним, які змінюють один одного. Еволюційна форма розвитку агропродовольчого сектору економіки була характерна для періодів життєдіяльності людини, пов'язаних зі збиранням і полюванням, коли ще не було рослинництва та тваринництва.

Виникнення аграрного суспільства зумовлене певними революційними подіями: використанням земельних угідь для вирощування сільськогосподарської продукції та одомашненням тварин, що використовувалися як робоче тварю та як засіб для харчування. Наступний революційний крок в агропродовольчому секторі економіки пов'язаний із використанням машин, спочатку парових, потім – двигунів внутрішнього згорання та електродвигунів. Суттєвий революційний вплив на розвиток агропродовольчого сектору економіки здійснений за допомогою селекції, біотехнологій, використання хімічних засобів (мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів та ін.), які зумовили так звану «зелену революцію» у світі.

Виходячи із вчення про інтенсивний та екстенсивний типи відтворення, В.Г. Андрійчук сформулював економічний тип розвитку як поняття, що відображає певне динамічне співвідношення між зміною в часі величини авансованого капіталу й обсягу виробництва валової продукції. Залежно від ступеня кожного з названих чинників на приріст валової продукції дослідник розрізняє такі економічні типи розвитку підприємств: інтенсивний, екстенсивний, зрівноважений, переважно інтенсивний (інтенсивно-екстенсивний), переважно екстенсивний (екстенсивно-інтенсивний) [8, с. 515]. Зазначені підходи, очевидно, ґрунтуються на двофакторній моделі економічного зростання, за якої виробництво продукції забезпечується двома видами факторів: капіталу та праці за перевищення темпів зростання першого фактора над другим.

Сировинною базою агропродовольчого сектору економіки є сільське господарство, яке, використовуючи земельні угіддя, тварин, птицю, виробляє сільськогосподарську сировину для подальшої її переробки харчовою промисловістю у продукти харчування. З огляду на зазначене, земельні угіддя є одним із базових (поряд із працею і капіталом) чинників економічного розвитку.

Якщо розглядати капітал у вигляді ресурсів, що використовуються у процесі виробництва агропродовольчої продукції, та користуючись методичними підходами, викладеними у монографії [9, с. 33–34], темпи економічного розвитку агропродовольчого сектору (T_{ep}) можуть бути означені залежністю (1):

$$T_{ep} = f\left(\frac{\Delta P}{\Delta Z}\right), \quad (1)$$

де ΔP – приріст ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції – питомих витрат ресурсів (за винятком земельних) із розрахунку на одиницю виробленої продукції;

ΔZ – приріст землемісткості виробництва агропродовольчої продукції – кількості земельних угідь, що припадає на одиницю виробленої продукції.

З огляду на зазначене, доцільно виділити такі напрями (типи) економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки: ресурсорієнтований; землевитратний; ресурснедостатній; землеощадний.

Ресурсорієнтований тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки, на нашу думку, має місце тоді, коли приріст ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції випереджує приріст землемісткості її виробництва ($\Delta P > \Delta Z$):

$$\frac{\Delta P}{\Delta Z} > 1. \quad (2)$$

Такий тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки (2) характерний, зокрема, для нинішніх часів. Завдяки можливості великих (і частково середніх) підприємств агропродовольчого сектору економіки (так званих агрохолдингів) вкладати значні ресурси (нова техніка, технології, концентрація виробництва, висококваліфіковані і високомотивовані працівники) агропродовольчий сектор економіки став одним із рушіїв економіки України.

Землевитратний тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характерний для періоду, коли приріст землемісткості виробництва агропродовольчої продукції випереджає приріст ресурсомісткості її виробництва ($\Delta Z > \Delta P$):

$$\frac{\Delta Z}{\Delta P} > 1. \quad (3)$$

Цей тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки (3) характерний для періоду розширення землекористування (як у світі, так і на теренах України). Зокрема, загальна посівна площа сільськогосподарських культур в Україні впродовж 50-х років ХХ ст. неухильно зростала: у 1960 р. вона збільшилася на 9,4% проти 1950 р. і на 2% – проти 1955 р. [10, с. 357]. Як наслідок, розораність сільськогосподарських угідь у 1990 р. становила 79%, а в окремих областях і регіонах – від 90% до 96% [11, с. 19].

Ресурснедостатній тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характеризується зменшенням обсягів споживання ресурсів. Наприклад, це період 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст., коли в Україні під час переходу до ринкового типу ціноутворення внаслідок, зокрема, диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію темпи економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки зменшилися.

Землеощадний тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характеризується виведенням із господарського використання земель, трансформацією сільськогосподарських угідь шляхом відведення їх для несільськогосподарських потреб. Такий тип розвитку частково характерний і для України (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що за чверть століття обсяги сільськогосподарських земель у нашій державі скоротилися на 908,1 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь – на 522,4 тис. га.

Нами конкретизовано (деталізовано) окремі типи економічного розвитку шляхом використання методів індексного аналізу.

Індекс зміни обсягів споживання ресурсів (I_p) визначається так (4):

$$I_p = \frac{P_{зв}}{P_6}, \quad (4)$$

де $P_{зв}$ – обсяг споживання ресурсів для виробництва агропродовольчої продукції у звітному періоді (році), млн. грн.;

P_6 – обсяг споживання ресурсів для виробництва агропродовольчої продукції у базовому періоді (році), млн. грн.

Індекс зміни обсягів аграрного землекористування (I_3) визначається так (5):

$$I_3 = \frac{Z_{зв}}{Z_6}, \quad (5)$$

де $Z_{зв}$ – площа землі в обробітку у звітному періоді (році), тис. га;

Z_6 – площа землі в обробітку в базовому періоді (році), тис. га.

Індекс зміни обсягів виробленої агропродовольчої продукції (I_n) знаходимо як (6):

$$I_n = \frac{\Pi_{зв}}{\Pi_6}, \quad (6)$$

де $\Pi_{зв}$ – обсяг виробленої агропродовольчої продукції у звітному періоді (році), млн. грн.;

Π_6 – обсяг виробленої агропродовольчої продукції у базовому періоді (році), млн. грн.

Варто виділити такі співвідношення індексів I_p , I_3 , I_n .

Для ресурсоорієнтованого типу економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки можливі три типи залежності (7; 8; 9):

$$I_p > I_3 > I_n \quad (7)$$

Такий варіант (7) характерний за умов вищої динаміки зростання обсягів ресурсів в аналізованому періоді (вищі за збільшення обсягів землекористування), що забезпечує зростання обсягу виробленої агропродовольчої продукції.

$$I_p > I_3 = I_n \quad (8)$$

Другий варіант (8) означає, що, незважаючи на вищі темпи ресурсоспоживання за темпи зростання землекористування, обсяг виробленої продукції залишається на попередньому рівні.

$$I_p > I_3 < I_n \quad (9)$$

У зазначеному варіанті (9) спостерігається зменшення виробництва агропродовольчої продукції. За ресурсоорієнтованого типу економічного розвитку агропродовольчого сектору на зменшення обсягів виробництва агропродовольчої продукції можуть впливати несприятливі погодно-кліматичні умови, форс-мажорні обставини (фінансово-економічна криза), незбалансованість використовуваних ресурсів, погіршення якості людських і земельних ресурсів та ін.

Для землевитратного типу економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки можливі такі три варіанти (10; 11; 12):

$$I_3 > I_p > I_n \quad (10)$$

Перший варіант (10) характерний для умов розширення обсягу землекористування, що перевищує нарощення споживання ресурсів, однак забезпечує зростання обсягу виробництва агропродовольчої продукції в аналізованому періоді навіть за невисокої врожайності сільськогосподарських культур.

$$I_3 > I_p = I_n \quad (11)$$

Другий варіант (11) здійснюється, коли за певних умов збільшення обсягів землекористування (за незначного нарощування споживання ресурсів) не забезпечує зростання обсягів виробництва агропродовольчої продукції.

$$I_3 > I_p < I_n \quad (12)$$

Третій варіант землевитратного типу економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки (12) найгірший. Це стосується, зокрема, введення у господарське користування малопродуктивних земель.

Висновки. Таким чином, встановлено, що темпи економічного розвитку агропродовольчого сектору прямо пропорційні приросту ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції та обернено пропорційні приросту землемісткості виробництва зазначеної продукції.

Обґрунтовано напрями (типи) економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки: ресурсоорієнтований, землевитратний, ресурснедостатній, землеощадний.

Деталізовано окремі типи розвитку агропродовольчого сектору шляхом використання методу індексного аналізу через співвідношення індексу зміни обсягів споживання ресурсів, індексу зміни обсягів аграрного землекористування, індексу зміни обсягів виробництва виробленої агропродовольчої продукції.

Таблиця 1

Динаміка земельного фонду України, тис. га

Види основних земельних угідь	Станом на:		Динаміка (+,-)
	01.11.1990	01.01.2016	
Сільськогосподарські землі	43634,5	42726,4	-908,1
у тому числі: сільськогосподарські угіддя	42030,3	41507,9	-522,4
з них: рілля	32541,3	32541,3	0

Джерело: [12, с. 28; 13], власні розрахунки

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.ncbase.com/econ/dev.htm>.
2. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
3. Петров А.В. Теория социально-экономического развития: программа курса / А.В. Петров, Х. Шрадер // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2002. – Т. V. – № 1. – С. 174–179.
4. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий : [монография] / В.А. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2005. – 648 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – М. : ЭКСМО, 2004. – 544 с.
6. Перебийніс В.І. Організаційний розвиток підприємств: теоретичні та практичні аспекти : [монографія] / В.І. Перебийніс, А.В. Світлична. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 216 с.
7. Перебийніс В.І. Енергетичний менеджмент : [навч. посіб.] / В.І. Перебийніс. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2004. – 232 с.
8. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В.Г. Андрійчук ; 2-е вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 624 с.
9. Гришко В.В. Енергозбереження в сільському господарстві (економіка, організація, управління) : [монографія] / В.В. Гришко, В.І. Перебийніс, В.М. Рабштина. – Полтава : Полтава, 1996. – 280 с.
10. Історія народного господарства Української РСР. – Т. 3, кн. I / І.І. Лукинов (гол. ред.). – К. : Наукова думка, 1985. – 464 с.
11. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку / За ред. П.Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 292 с.
12. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи / За наук. ред. Л.Я. Новаковського. – К. : Аграрна наука, 2015. – 48 с.
13. Земельний фонд України станом на 1 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-stanom-na-1-sichnia-2016-roku>.

Болдырева Л. Н.

Полтавский национальный технический университет
имени Юрия Кондратюка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ТИПОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЕКТОРА

Резюме

Рассмотрен агропродовольственный сектор, который интегрирует в себе производство продукции сельского хозяйства и продовольствия и его доведение до потребителей. Развитие этого сектора национальной экономики может происходить как эволюционным путем, так и революционным, которые сменяют друг друга. Установлено, что темпы экономического развития агропродовольственного сектора прямо пропорциональны приросту ресурсоемкости производства агропродовольственной продукции и обратно пропорциональны приросту землеемкости производства указанной продукции. Обоснованы направления (темпы) экономического развития указанного сектора экономики: ресурсоориентированный, землезатратный, ресурснедостаточный, землесберегающий. Охарактеризованы отдельные типы развития агропродовольственного сектора через соотношение индекса изменения объемов потребления ресурсов, индекса изменения объемов аграрного землепользования, индекса изменения объемов производимой агропродовольственной продукции.

Ключевые слова: агропродовольственный сектор экономики, экономическое развитие, типы развития.

Boldyrieva L. N.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EVALUATION OF TYPES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE AGROINDUSTRIAL SECTOR

Summary

The agro-food sector, which integrates in itself the production of agricultural products and food and its bringing to consumers is considered in the article. The development of this sector of the national economy can take place both in an evolutionary way and in a revolutionary one that changes one another. It is established that the pace of economic development of the agro-food sector is directly proportional to the increase in the volume of production of agro-food products and is inversely proportional to the increase in the land-use intensity of the production of the said products. The directions (rates) of economic development of the mentioned sector of the economy are grounded: resource-oriented, land-cost, resource insufficient, land-saving. The article proposes to evaluate the types of development of the agro-food sector through the ratio of the index of changes in volume of consumption of resources, the index of changes in volumes of agrarian land use, the index of changes in volumes of agricultural production.

Keywords: agro-food sector of economy, economic development, types of development.